

УДК 37. 034: 373. 5: 377

МЕТОДИКА ВИХОВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ СОЦІАЛЬНО ЗАНЕДБАНИХ ДІТЕЙ В УМОВАХ ДИТЯЧОГО БУДИНКУ

М.М.Окса

Анотація. В статті узагальнені особливості світосприйняття соціально занедбаних дітей і визначена експериментальна методика виховання у них здорового способу життя.

Ключові слова: здоровий спосіб життя, соціально занедбані діти, дитячий будинок.

Аннотация. В статье обобщены особенности мировосприятия социально запущенных детей и обоснована экспериментальная методика воспитания у них здорового образа жизни.

Ключевые слова: здоровый образ жизни, социально запущенные дети, детский дом.

Annotation. In the article the generalized features of perception of the world of the socially started children and the experimental method of education for them of healthy way of life is certain.

Keywords: a healthy method is lives, socially started to put, child's house.

Актуальність та постановка проблеми. П'ятнадцятирічний досвід професійної діяльності в дитячому будинку №2 Південної залізниці (м.Харків) у 70-х-80-х роках минулого століття і аналіз практики роботи сучасних інтернатних закладів для дітей-сиріт дають нам підстави говорити про те, що однією з актуальних проблем педагогіки є робота з соціально занедбаними дітьми, чисе світосприйняття було спотворене неадекватними умовами життя. Частина з них досі не вилучена із шкідливого середовища, проте й ті, хто потрапив до державних виховних закладів, потребують тривалих зусиль педагогів, спрямованих на забезпечення адекватної соціалізації сиріт.

Аналіз досліджень і публікацій. На сьогодні проблема виховання соціально занедбаної дитини все більше привертає увагу науковців (Т.Драгулова, З.Зайцева, Л.Зюбін, Н.Максимова, І.Невський, Р.Овчарова, В.Оржеховська, Л.Славіна, В.Татенко, Т.Титаренко та ін.). Інтерес дослідників викликають такі взаємопов'язані аспекти проблеми: з'ясування генези соціальної занедбаності та шляхів її профілактики (В.Бондар, І.Дьоміна, А.Капська); вивчення симптомів соціальної занедбаності та можливостей її усунення (В.Бажепов, Р.Павелків, М.Чубінідзе); реабілітація соціально занедбаних дітей (В.Глазиріна, О.Дорогіна, Л.Куторжевська, А.Наточій, В.Шкуркіна, В.Шпак) тощо.

Окремо в зазначеному контексті нами виділяється проблема виховання в соціально занедбаних дітей здорового способу життя. Вона є важливою не тільки з огляду на необхідність розв'язання нагальних проблем їхнього оздоровлення. Вагомим аргументом на користь даної роботи є її соціально-адаптаційний потенціал, тобто можливість забезпечення не лише негайного сприятливого впливу на збереження і зміцнення фізичного здоров'я дитини, а переведення її на якісно новий рівень ставлення до себе, своєї поведінки, життєвих перспектив. Саме цим зумовлений вибір теми нашого дослідження «Виховання здорового способу життя соціально занедбаних дітей в умовах дитячого будинку».

Крім того, дитячий будинок як освітній заклад має сьогодні низку специфічних проблем. Як зазначає О.Дорогіна (2004) [2, с.7], нині день, незважаючи на певні здобутки в розвитку системи опіки дітей, позбавлених батьківського піклування, в організації навчально-виховного процесу в дитячих будинках мають місце численні недоліки: відсутність органічного поєднання опіки і виховання; намагання успішно реалізувати освітню функцію, надаючи другорядного значення вихованню; недотримання вимог принципу адекватності змісту і засобів виховання соціальної ситуації, в якій здійснюється виховний процес; недостатнє врахування індивідуальних особливостей учнів; низький рівень спеціальної професійної підготовки педагогічних кадрів дитбудинків,

відсутність у них психологічної готовності до роботи з важковиховуваними дітьми в умовах дитячого будинку. Всі ці проблеми потребують термінового вирішення.

Мета статті – описати ефективні способи розв’язання наявної суперечності між особистим характером і колективним способом виховання в дитячому будинку, зокрема, у сфері виховання здорового способу життя в соціально занедбаних дітей.

Виклад основного матеріалу. В ході вивчення соціально занедбаних дітей як специфічного контингенту було відзначено, що їхньою спільною характеристикою є спотворенність світосприйняття, зумовлена негативними якостями довколишнього середовища і яка, вже у змінених умовах, чинить негативний вплив на конструктивну життєтворчість.

Порівнюючи реальний та бажаний рівень світосприйняття як основи продуктивної життєтворчості соціально занедбаних дітей, можемо сказати, що загалом мають враховуватись такі актуальні напрямки життєвої самореалізації, як: «Мій внутрішній світ», «Я-моє найближче оточення», «Я-моя майбутня сім'я», «Майбутня професійна діяльність» (табл. 1).

Таблиця 1

Актуальні напрямки життєвої самореалізації соціально занедбаної дитини

Напрямок	Сформовані негативним соціальним впливом життєтворчі засади	Життєтворчі засади, що повинні формуватися в умовах освітнього закладу
Я – мій внутрішній світ	Неадекватна самооцінка, уявлення про себе як про надмірно слабку (конформізм, пригніченість) чи невмотивовано сильну (агресія) особистість	Адекватна самооцінка, заміна антигуманних критеріїв самооцінки на гуманістичні
Я – моє найближче	Настороженість, тривожність, недовіра, нерозуміння	Толерантність, упевненість у собі, готовність до співробітництва
Я – моя майбутня сім'я	Хаотичні уявлення: негативізм, байдужість, ідеалізація та ін.	Адекватні уявлення про роль сім'ї в житті людини, функції чоловіка та дружини, взаємини батьків та дітей
Я – моя майбутня професійна	Професія як засіб до існування	Професія як засіб до існування та сфера особистісного самовияву

До цільових установок, що мають підлягати корекції в роботі з соціально занедбанними дітьми, відносимо наступне.

1. Цінності. Показники сформованості: знає і розуміє цінність життя і здатен поцінувати власне життя в сучасності, без занурення у минулі негаразди та не знецінюючи сьогодні на тлі уявних досягнень майбутнього.

2. Активна життєва позиція. Показники сформованості: розуміє своє призначення як суб'єкта власної життєтворчості, прагне розвивати свій життєтворчий потенціал.

3. Погляд на природу людини. Показники сформованості: має позитивний світогляд соціум, що спирається на віру в людей, симпатію до них, доброзичливість, упевненість у можливості щирих і гармонійних міжособистісних взаємин.

4. Когнітивна потреба. Показники сформованості: виявляє потребу в пізнанні способів організації здорового способу життя, у самопізнанні; прагнення пізнавати нове, розширювати власний світогляд; убачає в процесі пізнання самоцінність.

5. Прагнення до творчої самореалізації. Показники сформованості: виявляє конструктивне, творче ставлення до життєвих ситуацій, прагне знаходити нове, непізнане, трансформувати дійсність відповідно до власної програми життєтворчості.

6. Автономність. Показники сформованості: наділений збалансованою особистісною автономністю та соціальною компетентністю, що зумовлює гармонійне співвідношення між внутрішньою незалежністю, самодостатністю та здатністю до соціальної адаптації.

7. Саморозуміння. Показники сформованості: здатний до аналізу та усвідомлення власної сутності, без несвідомого застосування суспільних стереотипів, на основі свідомо прийнятих засад здорового способу життя.

8. Аутосимпатія. Показники сформованості: має добре усвідомлену позитивну «Я-концепцію» і стійку адекватну самооцінку; береже своє здоров'я, мріє про активне довголіття.

9. Комунікбельність. Показники сформованості: наділений здатністю до встановлення доброзичливих стосунків з іншими, без прагнення домінувати та маніпулювати, обирає конструктивні стратегії взаємодії, піклується про власний та чужий психологічний комфорт.

Здійснений нами формувальний експеримент передбачав реалізацію авторської методики, інтеграційним центром якої було впровадження програми факультативу «Життєтворчість особистості» для підлітків-старшокласників. Підлітковий вік вважається кризовим, складним для підлітків та їх вихователів. Вони дуже часто переживають психологічний дискомфорт, що спонукає їх до швидкої зміни свого психічного стану. Емоційна нестійкість, відсутність життєвого досвіду, прагнення все спробувати та пізнати часом призводить до негативних наслідків. У цей період у них можуть сформуватися негативні шкідливі звички: тютюнопаління, вживання алкоголю та інших наркотичних речовин, безвідповідальна статевая поведінка, що супроводжується поширенням серед підлітків венеричних захворювань, призводить до вагітності; виникає загроза зараження СНІДом, суїциду, алкоголізму, наркоманії тощо.

Указані чинники зумовлюють необхідність спеціального навчання підлітків спілкуванню, подоланню конфліктних ситуацій, зняттю емоційної напруги, формування навичок володіння своєю поведінкою та емоціями, знаходження шляхів до самореалізації, самоконтролю, гармонійного формування свідомості, пізнання себе та свого місця в світі.

Програма має на меті ознайомити підлітків не лише із наслідками, але і з причинами, які треба вміти долати, допоможе розкрити та оволодіти резервними силами організму, усвідомити своє місце в системі стосунків із природою та суспільством, навчить необхідному, аби бути здоровою, щасливою, радісною та гармонійною людиною. Метою програми стало формування в підлітків уявлення про людину як об'єкт і водночас суб'єкт власної долі, усвідомленого ставлення до здоров'я як до найвищої цінності, що сприяє вихованню особистості, зорієнтованої на конструктивні способи власної життєтворчості.

Завданнями факультативного курсу є: наближення учнів до розуміння необхідності вдумливого ставлення до свого життя, пізнання власних індивідуальних особливостей (інтересів, схильностей, можливостей) і зіставлення їх з конструктивними параметрами життєтворчості; формування вміння розпізнавати і правильно оцінювати найхарактерніші соціально-психологічні ситуації власного життя; усвідомлення значущості конструювання і реалізації перспективних програм життєтворення на основі об'єктивного самоаналізу, саморозвитку, постійної праці над собою; оволодіння психолого-педагогічним інструментарієм конструктивного впливу на власні та чужі психоемоційні стани в системі міжособистісних взаємин.

Здійснення завдань курсу полягає у формуванні в школярів комплексу базових знань і умінь за такими напрямками:

Освітній напрямок – формування цілісного уявлення про здоров'я людини, його структуру, способи його збереження й зміцнення через ознайомлення учнів із системою основних валеологічних категорій, закономірностями розвитку особистості, найбільш значущими досягненнями сучасних людинознавчих наук. Сприяння в опануванні системою знань, умінь і навичок, що дозволяють правильно діагностувати і ефективно розв'язувати психолого-педагогічні проблеми ділового або особистісного характеру.

Мотиваційний напрямок – розкриття теоретичних і практичних можливостей особистості, її перспектив та ролі у власному життєтворенні з метою активізації критичного мислення, пізнавально-аналітичного ставлення підлітків до різних сторін навколишньої дійсності; розвитку гуманістичної спрямованості особистості.

Рефлексивний і соціально-перцептивний напрямок – усвідомлення власного духовного світу: закономірностей і етапів його формування, структурних елементів будови, принципів його соціальної інтеграції; опанування характером актів сприйняття людини людиною, розуміння технологічних можливостей і необхідності цього процесу для оптимального життєтворення.

Технологічний напрямок – ознайомлення з сучасними технологіями психологічної і педагогічної діагностики загальних і професійних здібностей людей, освоєння методик особистісного самовдосконалення і оздоровлення.

Психокорекційний напрямок – підвищення психостійкості підлітків, забезпечення протистояння психотравмуючим факторам, закладення основ навичок психічної саморегуляції.

Програма факультативу передбачає наступні форми роботи: лекційні та семінарські заняття, самостійна та індивідуальна робота, розробка та захист власних проектів творчими групами, написання рефератів з окремих тем.

Реалізація поставленої мети спонукає до використання новітніх технологій навчання: тренінгів, діалогів, диспутів, рольових ігор, створення проєктів та інших активних форм і методів. На заняттях учні повинні здобувати знання шляхом логічного аналізу, синтезу, вміння порівнювати, робити умовиводи, що дасть змогу активізувати розвиток розумових здібностей і усвідомлено застосовувати набуті знання у повсякденному житті.

Висновки. Перспективи подальших досліджень. Виходячи з отриманих у ході дослідження даних, логічно припустити, що плідним напрямком виховання здорового способу життя у соціально занедбаних дітей в умовах дитбудинку є забезпечення для кожного вихованця можливості включення до соціально позитивного мікросередовища, максимально прийняттого для нього особисто. Тому необхідно переглянути традиційну систему виховної роботи з метою досягнення оптимального балансу між психологічно обґрунтованою автономізацією особистості учня і включенням його до все більш складних форм взаємин, у яких він сам виступає водночас і суб'єктом, і об'єктом соціального впливу.

Література

1. Воспитание трудного ребенка. Дети с девиантним поведением / Под ред. М.И. Рожкова. - М: Владос, 2001. - 240 с.
7. Дорогіна О.В. Особливості превентивної роботи з важковиховуваними дітьми молодшого шкільного віку в загальноосвітніх школах-інтернатах: автореф. лис... канд. пед. наук: 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / О.В. Дорогіна; Тернопільський національний педагогічний ун-т ім. Володимира Гнатюка. - Тернопіль, 2004. - 24 с.
8. Кириленко С.В. Здоров'я дітей: інноваційний підхід / С. В. Кириленко // Світ виховання. - 2006. - №5. - С.6-8.
9. Куторжевська Л. Професійна діяльність вихователя сирітського інтернату / Л. Куторжевська // Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г.Короленка. – Вин. 6/7(20-21). - Полтава, 2001. - С. 93-98. - (Педагогічні науки).